

Rudarenje litijuma – Češka dilema

Article by Žaneta Jansa Gregorová
February 17, 2025

Vlada, privatni investitori i EU vide eksploataciju litijuma u češkim deindustrijalizovanim od uglja zavisnim regionima kao priliku za revitalizaciju ekonomije, kroz podsticaj evropske zelene tranzicije. Ali lokalne zajednice imaju različite aspiracije za svoju budućnost.

Grebeni Rudne gore (Rudnih planina), na granici između Češke i Nemačke, ponovo su počeli da se zelene nakon oporavka od ere rudarstva uglja i teške industrije. Postoje izvori vode koje ljudi koji žive u podnožju posećuju radi rekreacije. Bivši kamenolomi se pretvaraju u jezera sa plažama i susednim močvarama. Turizam je počeo da se razvija.

Ipak, budućnost planina, nazvanih po prisustvu obimnih količina ruda metala, može ponovo biti vezana za rudarstvo: veruje se da oblast Činovec, na češkoj strani granice, sadrži 3-5 odst svetskih rezervi litijuma. S obzirom da se predviđa da će se globalna potražnja za litijumom povećati 26 puta do 2050. godine, privatni investitori, EU i češka vlada željni su da počnu da iskopavaju. Ali lokalne zajednice su skeptične u pogledu koristi koje bi više rudarstva donelo njihovim životima.

Istorija rudarenja

Rudarstvo je igralo značajnu ulogu u privrednom i kulturnom životu Češke i Saksonije još od 12. veka. Srebro, gvožđe, uranijum, lignit (mrki ugalj), volfram, kalaj, kobalt i drugi minerali su izvoženi iz lokalnih rudnika.

Fotografija: Zaneta Jansa Gregorová.

Kamila Vitek Derinkova, članica lokalnog udruženja Cinvald, objašnjava da je rudarstvo povezano sa lokalnim ponosom i identitetom, kako u Češkoj tako i u Nemačkoj. „U Nemačkoj se i dalje održavaju svečanosti kako bi proslavili rudarstvo, iako većina muškaraca koji su nekada radili u rudnicima više nisu živi. Ona pojašnjava da „takva vrsta kulturne tradicije koja je povezana sa eksploatacijom uglja se ne može pronaći“.

Vađenje mrkog uglja iz površinskih rudnika u češkim rudnim planinama završiče se za nekoliko meseci (ranije nego u severnoj Češkoj, gde će se sa eksploatacijom uglja nastaviti najkasnije do 2033. godine). Od početka eksploatacije tokom industrijske revolucije, lignit je duboko uticao na češke regione Karlove Vari i Ustečki kraj, što je dovelo do uništenja sela i transformacije velikih površina zemlje u mesečev pejzaž. Štaviše, hemijska industrija u podnožju često je izazivala kisele kiše i zagađenje. Zagađenje atmosfere sagorevanjem mrkog uglja u elektranama ostaje problem do danas.

U pogledu socioekonomskih pokazatelja, Karlove Vari i Ustečki kraj su i dalje najnerazvijeniji regioni u Češkoj. Rudarske kompanije nisu reinvestirale svoju dobit u razvoj ovih područja, pa se lokalne zajednice suočavaju ne samo sa zagađenjem i degradacijom životne sredine, već i sa socijalnom isključenošću i nedostatkom atraktivnih poslova za mlade.

Trka za Zinvaldit

Češka navodno ima 10. najveće rezerve litijuma na svetu i druge po veličini u Evropi posle Nemačke. Većina nalazišta litijuma, kalaja i volframa nalazi se na češkoj strani Rudnih planina, oko šest kilometara severno od grada Dubi, u oblasti Teplice.

Vađenje minerala u Činovcu trajalo je do 1991. godine, kada je ležište zatvoreno zbog pada profitabilnosti. Međutim, nove rudarske tehnologije, rast cena kalaja i volframa i sve veći značaj litijuma za energetska tranziciju oživeli su komercijalni interes za lokaciju. **GEOMET**, zajedničko preduzeće australijske kompanije European Metals Holding (EMS) i ČEZ grupe (čiji je većinski akcionar češka vlada) planira da vadi mineral zinvaldit koji se nalazi u granitnoj steni.

Studije izvodljivosti za planirani rudnik dubine 450 metara GEOMET-a su u toku. Očekuje se da će eksploatacija početi 2027. godine, sa procenjenim trajanjem od 26 godina, tokom kojih bi godišnje trebalo da se ekstrahuje dovoljno litijuma za pola miliona automobilskih baterija. Plan obuhvata izgradnju pogona za preradu litijuma, a prvobitno je podrazumevao i nameru da se u regionu izgradi gigafabrika akumulatora. Međutim, ovaj deo projekta je stavljen na čekanje zbog nedostatka interesovanja investitora. „S obzirom na akcije stranih investitora, uopšte nije jasno koliko bi litijuma na kraju ostalo u Češkoj za preradu i kako bi se koristio“, objašnjava Vitek Derinkova.

Ruda zinvaldita nije posebno bogata litijumom (sadrži 0,2-0,3 odsto minerala), a podzemna eksploatacija je skupa, ali obim ležišta je čini atraktivnim poduhvatom za investitore. Međutim, lokalna udruženja koja se protive rudarstvu ističu kako investitori i političari imaju tendenciju da preuveličaju veličinu mineralnih nalazišta kako bi ojačali argumente za eksploataciju.

Fotografija: Žaneta Jansa Gregorová.

Probna bušenje se u Činovcu sprovode od 2010. godine, a do danas je izvršeno 67 ispitivanja samo za litijum. U neposrednoj blizini lokacije nalazi se i deponija peska nastalog vađenjem kalaja. Ta gomila peska, koja je do sada rekultivisana, pripada češkom milijarderu Karelů Janečeku. Da je hteo, mogao bi da kopa i obrađuje liskun koji sadrži litijum, pošto već poseduje potrebne dozvole. Lokalne glasine govore da čeka otvaranje planirane fabrika za preradu litijuma pre nego što nastavi.

Ipak, iskopavanje peska bi moglo da pogorša uticaje podzemnog rudarenja i u pogledu saobraćaja (procenjuje se da bi 33 kamiona peska dnevno prolazilo kroz Dubi za transport peska) i na potrošnju vode. „Vetar duva 300 dana u godini u tom području i bilo bi neophodno polivati pesak vodom da ne bi postao prašina“, objašnjava Vitek Derinkova. „Već danas tokom vrelih dana tamo nema dovoljno vode za ljude, biljke i životinje.“

Lokalni otpor

Tek u leto 2023. godine, kada je GEOMET kupio zemljište u opštini Ujezdeček, češki mediji počeli su da detaljnije izveštavaju o planiranom pogonu za preradu. Ranije te godine, Evropska komisija je Cinovec klasifikovala kao strateški projekat, što ga čini podobnim za finansijsku pomoć u okviru Fonda za pravednu tranziciju.

Na prvom javnom skupu održanom u julu 2023. godine, predstavnici GEOMET-a obećali su da će izvršiti kompenzaciju lokalnoj zajednici unapređenjem dečjeg igrališta i donacijom opreme za čišćenje snega. Međutim, u to vreme, predstavnici vlasti su u medijima govorili o rudarskom projektu vrednom 80 milijardi evra, što je izazvalo talas lokalnog negodovanja razmerom predložene nadoknade.

U septembru su gradonačelnici lokalnih opština izrazili svoje protivljenje rudarstvu češkom premijeru Petru Fijali. U svojoj poseti planiranom rudniku, Fiala je rekao da bi Ustečki region mogao postati evropska litijumska supersila. Od tada je održano više javnih sastanaka, ali lokalni stanovnici smatraju da im i dalje nedostaju osnovne informacije o projektu. Obećana

studija izvodljivosti se odlaže, procena uticaja na životnu sredinu još nije gotova, a početak vađenja se odlaže.

Kamila Vítek Derynková. Fotografija: Žaneta Jansa Gregorová.

„Informacije koje dolaze od rudarskih kompanija se stalno menjaju, veličina rudarskog područja stalno varira“, žali se Stanislav Molnar, gradonačelnik Ujezdečka. Nedostaje jasnoća i o preradi i transportu minerala: „Ponekad se navodi kao će se to dogoditi žičarom, ponekad prolazakom kroz šumu.“ Prema Molnarovim rečima, oprečne informacije, zajedno sa stalnim padom cena litijuma i malim interesovanjem za električne automobile, objašnjavaju zašto su u lokalnoj anketi svi osim jedne osobe rekli da su protiv rudarenja u lokalnom istraživanju.

Protivnici vađenja već su ostvarili prvu pobjedu: izmeštanjem planiranog pogona za preradu litijuma dalje od Ujezdečka. Opština je već pod jakim uticajem industrijske aktivnosti, a Molnar veruje da bi fabrika imala negativne reperkusije na lokalnu zajednicu u trenutku kada pokušava da krene ka drugačijoj budućnosti izgradnjom 77 porodičnih kuća. Sada je predviđeno da se objekti za preradu grade oko 50 kilometara dalje, u industrijskom kampusu Pruneržov. Očekuje se da će Ujezdeček umesto toga dobiti stanicu za pretovar rude, što je izazvalo još jedan talas protesta.

Meštani pokušavaju da pojačaju svoj glas obraćajući se medijima, prikupljajući relevantnu dokumentaciju za pripremu javnih sastanaka i oslanjajući se na dugogodišnje iskustvo u političkom organizovanju. „Stvaramo pritisak kako ekstrakcija litijuma ne bi štetila ljudima i prirodi. Imamo bogato iskustvo sa rudarskim kompanijama, njihovim radom i njihovim neispunjenim obećanjima. Oni uvek daju sve od sebe da počnu što brže i jeftinije, u idealnom slučaju bez da stanovništvo komentariše njihove planove“, kaže Vitek Derinkova iz Cinvalda. Prema aktivistkinji, cilj ČEZ grupe i GEOMET-a nije da doprinesu dekarbonizaciji Evrope, već da profitiraju, što između ostalog, pokazuje i nedostatak fokusa na reciklažu. „Ako Evropska unija želi da lokalne zajednice prihvate ekstrakciju, ona mora da pregovara sa njima i da prati proces.“

Za Derinkovu, ovo nije pozicija „ne u mom dvorištu“. Područje, objašnjava ona, i dalje nosi vidljive znakove prošlih rudarskih aktivnosti, kao što su napuštene gomile materijala, udubljenja i vrtače na površini zemlje, te ulazi u tunele. Ekstrakcija litijuma bi donela više prašine i zagađenja, kao i iscrpljivanje podzemnih voda, šteti ekosistemima (lokalna močvara već pate od nedostatka vode) i divljim životinjama (posebno pticama kao što je tetreb). Meštani se nadaju da će veliki rezervat prirode, koji se godinama očekuje, konačno biti proglašen.

Projekat Cinovec bi povećao promet teških kamiona i izvršio veći pritisak na lokalne vodovodne sisteme, a da ne bi doneo opipljive ekonomske koristi zajednici: cene nekretnina bi verovatno pale, dok radnici povezani sa kopanjem uglja ne bi dobili pristup kvalitetnim poslovima osim ako se ne prekvalifikuju. Predstavnici GEOMET-a su lokalnim udruženjima priznali da bi većina rudara bila zaposlena preko agencija sa sedištem u drugim zemljama. Tek se očekuje odgovor na ovo pitanje.

Transformisanje rada

Tokom nedavne posete Usteckom, češki predsednik Petr Pavel je istakao da je većina socijalno isključenih lokaliteta u zemlji koncentrisana u samo tri regiona – Moravsko-Šleskoj, Karlovarskom i samom Ustečkom kraju – koji imaju zajedničko postepeno ukidanje rudarstva kao deo energetske tranzicije. „Ta tri regiona sadrže oko 70 odsto svih socijalno isključenih lokaliteta u zemlji na svojim teritorijama, dok je ostalih 30 odsto raspoređeno oko ostalih 11 regiona“, rekao je Pavel.

Fotografija: Zaneta Jansa Gregorová.

Socijalni antropolog Lucie Trlifajova, koja je dugo proučavala ekonomsku situaciju u regionima u kojima se iskopava uglj, objašnjava da je „pre više od 10 godina Ustečki kraj bio prilično pogođen ekonomskom krizom i visokim nivoom nezaposlenosti“, što je doprinelo podsticanju antiromskih marševa i zahteva za ograničenjem socijalnih davanja. Danas je zaposlenost relativno visoka, a plate rastu, ali mnogi lokalni radnici putuju dugo na posao i rade u smenama danonoćno. Na primer, kada je Amazon otvorio veliki skladišni centar u Dobrovizu, van glavnog grada Praga, angažovao je mnogo ljudi iz Homutova ili Mosta, u Ustečkom kraju. „Na posao se dovoze autobusom. Postoje vrtići za decu roditelja koji rade u Amazonu i imaju 10-časovne smene plus dvočasovno povratno putovanje, a otvoreni su šest dana u nedelji, non-stop“, objašnjava Trlifajova.

Transformacija rada stoga mora uzeti u obzir uticaj na kvalitet života. Ona prepričava kako su, još od Baršunaste revolucije 1989. godine, kada se Češka pridružila globalnim mrežama proizvodnje, visokoobrazovani građani napustili Ustečki region, dok su se lokalne zajednice borile sa opadanjem javnih usluga – bolnica, lokalnih prodavnica, pošte. Za Trlifajovu bi proces pravedne tranzicije, ako bi se dobro uspostavio, bio lek za frustraciju i nesigurnost koja rezultira nedostatkom poverenja stanovništva u demokratiju.

Zuzana Vondrova, stručnjakinja za pravednu tranziciju iz Centra za transport i energetiku, smatra da zatvaranje rudnika ne mora biti samo bolno za lokalne zajednice, već treba da otvori nove mogućnosti i perspektive za budućnost, posebno za mlađe generacije. „Fond za pravednu tranziciju je takođe zasnovan na tom principu – zbog čega se mora koristiti na način da će od njega imati koristi posebno lokalno stanovništvo.“

Što se tiče rudarstva litijuma, Vondrova kaže da ga treba proceniti u smislu njegovog uticaja na lokalno stanovništvo i prirodnu sredinu, ali i u smislu klimatskih obaveza. „Država treba da napravi uslove koji će garantovati da nećemo biti samo izvoznici, već da će se pored preduzeća koja plaćaju porez na našoj teritoriji, ovde vršiti i prerada ovih resursa, stvarajući dodatnu vrednost za našu privredu. Svakako će nam ove baterije trebati za zelenu transformaciju i potrebno je da dobijemo te kritične resurse na teritoriji EU, ali ne po svaku cenu“, zaključuje Vondrova.

Bez participacije

U češkim regionima uglja, litijum i proizvodnja baterija za automobilsku industriju dugo su predstavljeni kao najveće mogućnosti povezane sa zelenom tranzicijom. Međutim, nedemokratsko rukovanje procesom dovelo je do stanja opšteg nepoverenja, a planovi industrijskog razvoja imaju pukotine.

Od samog početka, NVO su kritikovale nedostatak transparentnosti i nedovoljno informacija, kao i zaobilaznje lokalnog učešća. Interesi velikih kompanija su imali prednost, bez obzira da li su ove kompanije imaju istoriju doprinosa lošem kvalitetu života u ovim regionima.

Kako je rekla Marika Volfova iz Platforme za ekološku i društvenu transformaciju Re-set, „novac se deli za strateške projekte koji često ne odgovaraju stvarnim potrebama regiona u kojim se rudario uglj. ... Niko nije pitao zaposlene i ljude koji žive na ovim prostorima koje su njihove potrebe i koja su im pitanja ključna.“

Lokalnom stanovništvu se ne daju garancije da će iskopani litijum biti iskorišćen za socijalno pravednu zelenu tranziciju. Na primer, da li će služiti za proizvodnju akumulatora za lična vozila ili će doprineti i jačanju javnog prevoza? U ovom trenutku, takva debata sa lokalnim zajednicama izostaje i na nivou EU i na nivou Češke.

Prema Volfovoj, „Neuspeh transformacije mogao bi da poveća nedostatak poverenja među nekim članovima javnosti u institucije i samu politiku. Ljudi vide da se novac deli, ali nemaju osećaj da je to i njihov novac, da je to novac koji bi i oni mogli da traže, da se ceo ovaj proces nekako i njih tiče.“ Čini se da je teško ispuniti moto programa pravedne tranzicije EU „ne ostavljajte nikoga iza sebe“ bez smislenog učešća građana.

Pronalaženje konsenzusa

Na konferenciji pod nazivom Future Symptoms, održanoj u industrijskom gradu Usti nad Labom početkom novembra 2024, sociološkinja Agnes Gagii je objasnila da je Češka poluperiferna zemlja, ekonomski zavisna od Nemačke i njene automobilske industrije. Na globalnom nivou, domaći kapital zemlje je nizak, kao i njena konkurentnost. Iz tog razloga, Češka pokušava da privuče strane investitore podsticajima i poreskim olakšicama, omogućavajući im da jeftino i brzo realizuju svoje projekte. Rizik je da će i uslovi zapošljavanja radnika i kvalitet života lokalnog stanovništva negativno uticati osim ako češki političari nisu dovoljno spremni da pregovaraju sa investitorima.

Gagii, koja proučava istočnoevropske pokrete i politiku, naglasila je potrebu za stalnim dijalogom između svih uključenih strana. „Posle godina pregovora, akteri često udružuju snage, iako bi takav potez na početku bio nezamisliv. Po njenom mišljenju, neophodno je održavati interdisciplinarnе konferencije i stvarati prostore u kojima se mogu deliti i diskutovati ekonomske, umetničke, aktivističke, kao i lokalne i EU perspektive. „Zahvaljujući tome, možemo stvoriti zajedničku agendu prema kojoj se [zeleni] transformacija zaista može dogoditi.

Future Symptoms je okupio druge inicijative kojima je zajednički litijum. Lokalne zajednice koje se protive rudarstvu u Nemačkoj i Portugalu, kao i udruženja koja se bore protiv izgradnje Samsung gigafabrike na zelenoj livadi u Donjem Lutinu, u regionu Ostrave blizu češko-poljske granice, suočavaju se sa zajedničkim izazovima i moćnim protivnicima.

Svojim Zakonom o kritičnim sirovinama, EU ima za cilj da preradi 40 odsto strateških minerala unutar svojih granica do 2030. godine, smanjujući tako svoju zavisnost od trećih zemalja poput Kine i Rusije. Međutim, to ne bi trebalo da ide na račun rigoroznih procesa izdavanja dozvola ili nazadovanja u zaštiti životne sredine i javnog zdravlja.

Fotografija: Žaneta Jansa Gregorová.

Stalna borba za pristup potpunim, istinitim informacijama o rudarskim i industrijskim projektima je ono što okuplja lokalne zajednice i udruženja iz svih krajeva Evrope. Oni zahtevaju da se prirodno okruženje, izvori vode i kvalitet života čuvaju u zelenoj tranziciji.

Vitek Derinkova pronalazi razlog za nadu u lokalnom organizovanju. Pre nekoliko decenija, kaže ona, nikada nije mogla da zamisli da će lokalni stanovnici udružiti snage u borbi protiv planova države da dozvoli više rudarenja u regionu. „Sama činjenica da su se danas, na grebenima Rudnih planina, okupili borci iz regiona Ostrave, iz Nemačke, iz Portugala, mnogi novinari, a posebno lokalno stanovništvo, daje mi nadu da se najvažnija transformacija možda već dogodila u glavama ljudi“, rekla mi je na konferenciji Future Symptoms.

Jedna od organizatora konferencije, socijalna antropološkinja Karolina Žižkova, veruje da „klimatske promene zahtevaju najbrži mogući završetak vađenja i eksploatacije fosilnih goriva“, ali „litijum sam po sebi nije jednostavno rešenje“. Ona je dodala: „Moramo razmišljati o globalnoj nejednakosti, energetske pravde i onome što leži u korenu naših ideja o budućnosti.“

Prevod: Tatjana Avramović

Žaneta Jansa Gregorová has coordinated the Ecology programme at the Heinrich Böll Foundation since August 2020. She graduated in Environmental Studies and Journalism from Masaryk University in Brno. After obtaining her master's degree, she joined the DUHA – Friends of the Earth Czech Republic movement, where she worked as a team leader to develop engagement and communication. She is also a freelance journalist focusing on environmental issues and teaches a Climate Journalism course at Masaryk University in Brno.

Published February 17, 2025

Article in Serbian

Translation available in Czech, English, Croatian

Published in the *Green European Journal*

Downloaded from <https://www.greeneuropeanjournal.eu/rudarenje-litijuma-ceska-dilema/>

The Green European Journal offers analysis on current affairs, political ecology and the struggle for an alternative Europe. In print and online, the journal works to create an inclusive, multilingual and independent media space.

Sign up to the newsletter to receive our monthly Editor's Picks.